Tim Roth

rychlá kudla

Made in Britain

TEXT MARTIN FIŠER

FOTO ARCHIV

na tom chlápkovi není na první pohled nic zvláštního, že? Působí pořád jako pravej londýnskej hejsek! Opravdu má z rodného Londýna na památku několik jizev a na předloktí nevzhlednou, rozpitou erbovní tetovačku

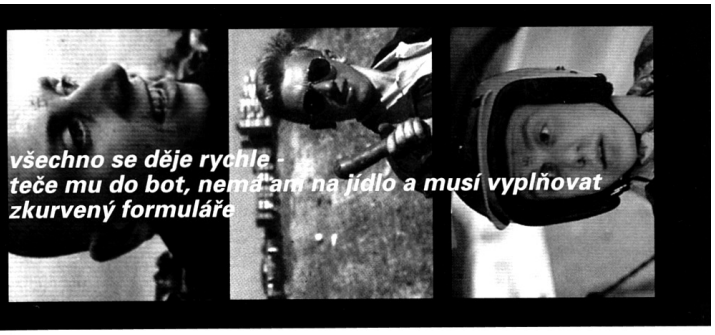

Na čele hákový kříž

Na tom chlápkovi není na první pohled nic zvláštního, že? Působí pořád jako pravej londýnskej hejsek! Opravdu má z rodného Londýna na památku několik jizev a na předloktí nevzhlednou, rozpitou erbovní tetovačku.

Pokřivená huba s „rostbifovým" akcentem už pár let občerstvuje atmosféru amerických filmů. Také při našem setkání se prozradilo, odkud vítr vane a z jakého prostředí tenhle nijak vábně vyhlížející hošík vyšel.

Nar. 1961, swingující Londýn

Červenocihlovou zástavbou, úzkými uličkami a špinavými zkratkami kolem viaduktů není jednoduché projít bez šrámu . Děcko ze „státní" školy se otrká a k ledasčemu z prohnilého velkoměsta rychle přičichne. Rychlost úsudku a okamžitá akce, každodenní setkání s novými tvářemi, situacemi, nebezpečím a absurditou osmimilionové megalopole by pro někoho byl tvrdý oříšek. Londýn vůbec je město, které se nijak nemazlí. Extrém je na každém kroku. Obchody s showbussinesem jsou natolik přeplněné, že není divu, když pubescenti mění rychle styly oblíbené hudby, oblékání i témata hovoru. Vymanit se z toho kolotoče vlivů, najít si něco, co puberťáka vyvede z nejistoty, zmatku a prosadí se s tím, je otázkou spíše velikého štěstí.

Kdyby si u mladého židovského Londýňana v jednom z tisíců školních představení filmaři náhodně nevšimli neúnavnosti a rychlých výpadů v roli krvelačného hraběte Dráculy, nikdo by se nedivil, kdyby Tim Roth skončil někomu na kudle, nebo někam zmizel napíchnutý heroinem jako ta hromada jemu podobných.

Holá hlava Made in Britain

„Tim" má holou hlavu, je Brit a nemá peníze. Nikdo ze známých nic „nemá" - nepůjčí. Je sám! Jde si hledat práci.

Na „pracáku" je fronta. Je na tom tak, že frontu nemůže, ani nechce vystát. Jde rovnou k úředníci. Ta jej odkáže k tabuli s nabídkami zaměstnání a k vyplnění formulářů. On však chce okamžitou pomoc a zájem. Není uzpůsoben k tomu, aby čekal. Heroin občas i urychluje. Ta ženská není psycholog, neví, že když ji přijde znovu říct o rychlou pomoc, může nevhodnou reakcí způsobit zkrat. Znovu ho odmítne, má dodržovat postup jako všichni ostatní. „Tima" to fakt nebaví a to už od začátku - všechno je špatně. Naštve se.

Vyjde z jobcentra, mizí nasupeně za roh, nedá mu to, vrátí se a do prosklené výlohy hodí cihlu. Všechno se děje rychle - teče mu do bot, nemá ani na jídlo a musí vyplňovat zkurvený formuláře. To přece nejde! Někde u bazénu ve škvíře mezi opadanýma kachličkama a rezavýma trubkama má ulitej fet.

Pomůže mu se uklidnit. Táhne se za ním nějakej parazit, mladej, ale neschopnej kluk, chce navázat řeč. „Tim" na něj nemá čas, ignoruje ho. Nemá čas. Co dělá, jsou dlouhé rychlé kroky. Je sám, je zrychlený a nikoho už nepotřebuje. Když ho chytnou policajti, je jako vztekklá bestie.

V ničem jim není ochoten vyhovět, počkat, odpovědět. Ňve na všechny , co jsou zač. Bije hlavou o holé zdi místností, kam za ním psychouši chodí na „pohovory", aby mu pomohli. Tenkýma nohama v kanadách kope do omítky a vyskakuje, jako by chtěl místnost oběhnout po stropě.

Přetlak mu nedovolí dělat cokoli ve prospěch někoho jiného, protože neví, co sám se sebou, a všechno okolo mu vadí. Všechno už je od základu špatně, všechno je potřeba jedině rozbít. Je unavený jako zvíře. Už je zvíře. Zvíře z něho „všechna ta hovada" v kvádrech chtějí mít a mají. Kdo je zvíře? Nervozita je klíč k rychlosti, v rychlosti se lze učit klidu s klidem brzdit. Když to jde. Autor příběhu -Alan Clarke - považovaný za talent a novátora většího než Leigh a Loach, stačil natočit tři snímky,přičemž všechny jsou považovány za klíčová díla „pohybového herectví" v britské kinematografii.

Made in Britain je extrém. Studie individua, krize systému. Protože nevidí řešení ani v přizpůsobení a rezignaci, liší se. Vybízí k revoluci individuí. Přitom jde o film s minimálními prostředky. Tim Roth a holé stěny, špinavé ulice. (Made in Britain je - bezplatně - k vidění v knihovně Britského kulturního institutu ve Voršilské ulici v Praze.)

Over Pimp

Hned potom se Tim Roth mohl ocitnout i po boku Johna Hurta v jednom z prvních filmů Stephena Frearse - The Hit, kde se s povýšeneckými ksichty kolem sebe ohání obuškem, rozdává škodolibě rány a zbraní si pak pohazuje, jakoby obušek byl taková evropská tradičně kulturní zbraň, jako jsou pro karatisty nunčaky. John Hurt - herec, který měl v té době za sebou zvracení špaget a porod prvního Vetřelce, se na mladinkého blondýnka Tima Rotha chtě nechtě musel dívat jako na zjevení.

Na rozdíl od statického Hurta, kalkulujícího s mimikou a rapodivnou fyziognomií své postavy (ne náhodou si ho Ridley Scott vybral do prvního Vetřelce jako „první tělo" na řadě), Tim Roth předvedl, že filmem lze také pohybově „protančit". Tady má Tim ještě navíc vykysličnikovanou makovičku po způsobu jednoho z britských vzorných hochů - slavného štváče Malcolma MacDowella. Standartu po Alexovi z Burgesova - Kubrickova filmu Clockwork Orange převzal Tim Roth úspěšně, ale napříště vnější stylizaci, masky apod. v pohybové akci už nepotřebuje.

Konec s Anglií

Hraje sice pro Greenawaye, Stopparda, Roega nebo Angelu Pope v Anglii dekadentní křiváky, které tak umí, ale prachy a sláva mu dovolují Americu. Stojí na rozcestí mezi hraním pro velká studia a nízkorozpočtové produkce. Dělá pro mladé, ale i staré - pro Roberta Altmana nebo obřího černocha z Predátora, jinak člena černého uzurpátorského režisérského NY tria Duke-Lee-Singleton - pro Billa Duka.

Roth vs. Quentin Tarantino

Jsou přátelé. Seznámila je Amanda Plummer, Rothova přítelkyně a občasná družka po „holywoodských" večírcích. Tarantino překvapuje svou italskou upovídaností, láskou a znalostí k filmové historii a k zápletkám. Je to však deviza jeho úspěchu, základní kámen jeho strategie. Klasický americký žánr novou formou - to je Tarantinův styl.

Oproti soustředěnějšímu a evropansky experimentálně založenému Rothovi je Tarantino obchodník – ale nová forma si žádá precizní hereckou práci, kde právě Tim Roth dominuje. Spolupráce dvou rozdílných charakterů se odehrála ve třech filmech: Reservoir Dogs, Pulp Fiction a Four Rooms. Soukromým odhadem šli asi kvalitativně dolů, ale Tim Roth měl také čím dál méně času a prostoru se mezi mnoha postavami prosadit, i když třeba hrál hlavní roli. Mr Orange z Reservoir Dogs je výraznou figurou, hlavním hrdinou, centrem vyprávění. Do role musel být vybrán herec nesmírně bohatého charakterového rejstříku. Je nastrčeným poldou mezi gangstery tvrdého kalibru. Vloupačka se nepovedla a Mr Orange to dostal náhodou do břicha. Zachoval se čestně (film o cti a hrdosti to také je), proto za něj strká ruku do ohně jeden z hlavounů. Rozstřílené břicho, kaluž krve, klouzačka a pády do kečupu jsou štávou mikropříběhu. Roth ve filmu exceluje nejen britským a jinými akcenty, ale především sugestivní hereckou, pro diváka současných filmů až realisticky šokující „přetvářkou".

Hraní a artikulování s grimasami, hrkavé výlevy bolesti a překvapení v hlase I ve tváři je herecky extrémně namáhavé, ale z mnoha filmů víme, jak takováto šaškárna dovede být směšná a nedůvěryhodná. Tim Roth snad ale opravdu od Tarantina rozstřelené břicho měl! Smrt na plátně posunula Tima Rotha k hvězdné kariéře. Pumpkina z Pulp Fiction proslavil Tarantinův nápad nechat jej snovat plán o tom, že je dnes rozumnější vykrádat restaurace než banky a neskrývaný profil vyloženého „outsidera", se kterým se pro tyto naivní nápady i romanticky vykřičenou lásku do „I love you Honey Bunny!" musí identifikovat každý mladý Američan i amerikanizovaný Evropan, donekonečna obdivující zámořskou nekomplikovanost snů a ideálů.

4 rooms

Rothův výstup byl sice krátký, ale téměř generační. Ringbell, liftboy ze Čtyř pokojů, je omyl prodlouženého uplatnění. Roth je v prvních třech povídkách jiných režisérů unaven. Komická fleskule mu nesedí. Jeho idealismus a drsnost jsou nahrazovány snahou o stylizovanou nápodobu tempa animovaných grotesek. Až v závěrečné povídce, režírované , ale hlavně napsané opět Tarantinem, Roth nevyčnívá , naopak zapadá do soukolí zkratkovitě viděného světa charakterů, událostí a bonmotů, v němž čas filmu ilustruje rychlost lačně vnímaného života. Roth povídce vnutil gradační dynamiku a ke konci filmu zahlédneme v extrémních pohybových figurách jeho Ringbella probleskniutí cynické dravosti a drsnosti, takové, jaká k jeho životu, prostředí, v němž se pohybuje a kde se i povídka odehrává, patří. Ke každé Rothově roli známé z českých kin a videa můžeme vzpomenout typický moment, pohyb, akcent, který k postavám přiřadil, aby ožily „jakoby známým a už viděným (ne však ve filmu)" dojmem. Rothovi stačí jedno gesto či slovo, aby povahu postavy vyjevil zkratkovitou etudou, samostatně žijící bez ohledu na kvality filmu.

Proces vzniku filmu - závislost na kolektivní souhře profesionálů, speciálním naladění profesní zručnosti a umění pro jednotný názor ve vyprávěném příběhu, třísti výsledek do množství vnímatelných rovin, z nichž každou lze s rizikem subjektivní pravdy označit za hodnotnou. Převzetí povinnosti vytvořit cílený odraz zájmu o skutečnost na ploše filmu lze spatřovat i u nedokonalého filmu právě u herce.

Aby kudla bodla, někdo se musí hýbat

Nejprosluleějším soudobým pohybovým hercem je, jak tvrdí „hoch z videopůjčovny", „zřejmě DeNiro...". Proto si ho také vybral do svého prvního „složitějšího" snímku Jackie Brown. Ordellův kámoš z kriminálu Luis, který je už na stará kolena nervózní a zklame, má i v repertoáru Italoameričanů výjimečné místo. V žádné jiné roli se jednotlivými gesty a detaily tolik nevymyká stereotypu jako právě zde. Ačkoli Tim DeNirovi konkuruje zatím jen nejasně psychologií svého pohybu , má to, co dělá Roth, podobnou říznost a kouzlo, jaké ve filmu prosadil James Dean.

Žádná z Rothových postav, i když vesměs jde o negativní postavy, si není podobná. Pokaždé na plátně či na kazetě vidíme úplně jiný charakter. Je to výběrem rolí, které chce Tim hrát, ale také díky jeho schopnostmi svůj výběr a zájem potvrdit pokaždé příhodným, spíše pohybovým než mluveným přístupem k charakterizování postavy. Roth měl štěstí s dobrým filmem pouze u Clarcka, Steinbergova Body,Rest and Motion (v Čechách uváděný film pod názvem Těla v klidu a v pohybu), Hollandově v Kill The Priest (na videokazetách vydal Bonton pod názvem Zabít kněze), a v nejslavnějších dvou prvních, tolik zábavných filmech hocha z videopůjčovny.

Nikdy komik- vždycky gauner

Výjimkou může být jeho komické zjevení v muzikálové komedii Woodyho Allena EVERYBODY SAYS I LOVE YOU - snad si vzpomenete na jeho pohled úkosem, kdy zahrál kriminálníka bezohledně svadějícího a na nic nečekajícího, který rád sjede z cesty a čmajzne auťák jako nic i své milence. Woody věděl , jak Tima v komedii využít a jak jeho parketu neopustit. Tim Roth mu v tom jen pomohl.

Dnes je z těch mladých, co se k filmu proexhibovali, Roth jediným současným nástupcem herců drsné školy. Podobně jako Bana si však téměř nelze představit Rotha v kvalitně historizujícím snímku. Jeho doménou je drama ze současnosti - jakkoli stylizované. Ve filmech Rob Roy, Srdce temnoty, Rozenkranz a Guildenstern jsou mrtví nebo ve snímku Vincent a Theo jeho tvář a akce ční pokorně a jen doprovází režisérovu jinak nevýraznou muzi. Rothovo vlastní režisérské vyprávění filmu Dead Man (podle knihy A.Stewarda) o incestní rodince lze tedy ve hodnotit. Sociálním cítěním šmrncnuta povaha Tima Rotha odvádí od pokusu zahrát si v hororu. Intelektuální komplex zase od zkoušky prosadit se ve sci-fi žánru, který často zavání zesměšněním. Jediný pokus, kterého by zřejmě mohl být Tim Roth s úspěchem schopen, by byl psychothriller, do něhož náznakem vstoupil svou rolí ve filmu polské režisérky A.Hollandové Zabít kněze.

S ksichtem bastarda

Ve svých téměř 40 letech má Roth blízko ke klubové scéně. Ve filmu Gridlock's (na českém videu pod zavádějícím názvem Za branami pekel) hraje mladého hudebníka – a partnerem v nicnedělání, hledání peněz na drogy a spolušití ve třech s krasavicí, je mu rapper Tupac Shakur. Roth v této myšlenkově nevyjasněné komedii(!) podává precizní znalost uzavřeného prostředí neúspěšných umělců. Mít film složitější zápletku, nebo jako ve filmu Little Odessa pozornější režijní tvoření atmosféry, nemusel by Tim Roth chameleonskými kreacemi tyto filmy zachraňovat. Vrahoun v Little Odessa a Srdci temnoty (filmu podle knihy Josepha Conrada) není jeden a ten samý Tim Roth. Člověk takového Rusa, jakého vidí na plátně, odněkud zná, stejně jako bastarda najatého na uklizení problému v filmu druhém.

Na internetu je možné najít stránku Tima Rotha. Jeho módní fotografie patří k nejzajímavějšímu, co módní svět podniká s hereckými zástupci manekýnů. Kolekce fotografií, vyšlá v britském časopise Arena či francouzském Depeche Mode předpovídá, že Tim Roth má potenciál a v systému hvězd - těch divnejch chlápků, porodit po hrdinovi s pocitem odcizení (60.-70.léta), po postavě se ztrátou identity (80.-90.léta) dalšího podobně těžko definovatelného geroje-negeroje reprezentujícího nové miléniium ufonů.

„Nejnovější" filmy s Timem Rothem v českých kinech nejsou. Na videu lze vidět pouze Lháře. Portrét pianisty na moři, Hoodlum .... Zajatci proběhli kiny bez povšimnutí davu stejně jako Těla v klidu a pohybu. Beztak si některý divák jistě všiml v Zajatcích klaustrofobického zvuku jeho přeskakující čelisti nebo jeho ležérního pokuřování a popíjení - borbounu a camelek ve Steinbergově tragédii.

Tim Roth je tragická figura, stejně jako každý z nás.

M.F.: Dal jste někdy ve skutečnosti někomu ránu pěstí nebo něco podobného, ukradl jste někdy něco?

T.R.: Víte, nerad bych tyhle věci na sebe přiznával. Jsem ale rozvedený a nebyl to žádný med tím projít. Vypadat jako lempl je strašně snadné a pěstí sem nebo tam tomu nepomohlo, zvlášť když za vším stojí ženský zájem. Když jsem byl malý, všichni kluci ze školy občas kradli. Kradl jsem pornočasopisy. Jinak bych se k nim ani nedostal. Dnes si myslím, že lepší školou o lidech jsem nemohl projít.

M.F.: Hrajete ve filmech, kde se řežou uši, nabodává se na nože, střílí z blízka do hlav, břicha, sekají se prsty, škrtí se a znásilňuje. Jak si od toho zachováváte odstup?

T.R.: Víte, to všechno má vždycky nějaký smysl! Jednak se všichni v kině rádi bojíme a napětí nás uvolňuje, i když se na plátně stane něco hrozného, jsme nakonec rádi , že se to neděje nám. Věřím v to, že vlastně nejde o nic jiného, než vyvolat u lidí pocit intenzivnějšího zájmu, aby se kolem nich tyto věci neděly, protože by se jednou mohly stát i jim. O sebe mají strach všichni. Všichni se při filmovém napětí bojíme. Myslím, že ten strach je opravdový. Zase ale na druhou stranu nutnou ve filmech, kde jde jen o násilí. A násilí prostě je! Nevyhnete se mu.

M.F.: Proč jste ještě nehrál ve filmu Martina Scorseseho?

T.R.: Asi proto, že mi ještě roli nenabídnul. Tarantino ho vcelku oprávněně považuje za největšího amerického režiséra a je jeho vzorem č. 1. Násilí v jeho filmech má přesně tu podobu, kterou jsem ve filmu schopen přijmout. V jeho příbězích jde o hlubší, duchovní záměr, jak přes chyby hrdinů poznat lepší cestu. Moc rád bych v jeho filmu hrál, ale jsem Angličan a on točí filmy jakoby jen s americkými herci. V jeho filmech ani není moc černochů. Tak co by tam pohledával Angličana. On je Italoameričan. Změnil se jen kvůli Poslednímu pokušení a Kundunovi - tam vzal Marokánce a Tibeťany.

M.F.: Jak si potom vysvětlujete kariéru Angličana v rolích násilníků v USA?

T.R.: Nejsem přece sám. Jeremy Irons, Alan Rickman a i Gary Oldman jsou kvůli tomu, co mají zahrát, obsazováni také do akčních filmů. Myslím, že je to kvůli jisté dekadentní vyjímečnosti anglického akcentu. Anglie je už tak stará, toporně konzervativní země, že je na tom až něco divného a úchylky všeho druhu se k tomu jazyku zřejmě hodí. Někdy prostě Američani k filmům o „úchylech" Angličany chtějí, aby se jim pak mohli smát. Oldman Dráculu, Irons Humberta v Lolitě, Rickman psychopata v Die Hard. Vezměte si i Welšana Hopkinse Canibal Lector, Ira Dana Day Lewise v Mojí levé noze, i toho směšného Hugha Granta v Hořkém měsíci - ikdyž ten snad ve filmu jinde ještě nedrží bouchačku v ruce, ale je sexuální maniak ve skutečnosti, že? He, he! Trochu je to už stereotyp, proto ale beru jen role, kde vidím možnost proměny a ten malý prostor omezený podobným určením hrdiny - to násilí, mi dává pocit napětí i v mé práci. Dodává mi to v té nouzi pocit, že hraju a v tom filmu jde o život. Hraju to ještě přece já a nejsem jenom loutka. Proto mě to ještě baví a doufám, že se mě, jako Angličanovi, nevysmívají. Moc se snažím dělat jen to, kam intuitivně cítím, že mohu patřit. Ničím jiným se už neřídím. Nemám to zapotřebí

M.F.: Jistá známá modelka by se pro vás prý svlékla?????

T.R.: Asi je do mě „zamilovaná". Myslím, že to není těžké vyhlédnout si mezi herci svůj typ. Také se mi líbí jedna herečka. Ale skutečnost je jiná. Já bych se pro ni také rád svlékl. Jenom pro ni. Pro ostatní ne, jen pro ni a nesměl by o tom vědět nikdo, ani moje holka. Myslím, že by to šlo. Rád bych ji ho také ukázal. Třeba by se jí ani nelíbil. Co by z toho ale bylo dál, nevím. Jsme každý někde jinde. Vy v Praze, já pořád někde cestuju. Mám takový život a herci jsou často jen povrchní lákadlo. Soukromé prohry na nich nikdo nevidí hned. Dělá mi to často problémy a dost se jich už stalo.

M.F.: Jaký vidíte rozdíl mezi tím světem ve filmu a světem kolem vás?

T.R.: Já se ten rozdíl nesnažím vidět. Je to zákon toho, co dělám, protože jinak by ty filmy neměly přece smysl. Ale vy jste se mne asi ptal, jestli ve filmu vidím nějaký reálný smysl a vliv na skutečnost, ne? Myslím, že všednímu životu filmy dávají naději nevšednosti jich samých a ty dobré filmy jim řeknou to nejdůležitější, že to nevšední je i jejich pokorně prožitý den. Tak by to aspoň mělo být. Už se ale musím jít napít.